

Ünnepi tanulmányok
Kürti László
70. születésnapjára

Miskolc
Miskolci Egyetem BTK
Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete
2023

*Ünnepi tanulmányok Kürti László 70. születésnapjára.
Miskolci Egyetem BTK Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete, 2023.*

Ünnepi tanulmányok
Kürti László
70. születésnapjára

Miskolc
Miskolci Egyetem BTK
Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete
2023

Szerkesztette:

Fazekas Csaba

Lektorálta:

Csepeli György

© Szerzők, 2023

© Szerkesztő, 2023

Címlapfotó: Lajosmizsei Helytörténeti és Kulturális Egyesület honlapja:

www.lahekue.hu (Letöltés: 2023.05.11.)

Kiadó: Miskolci Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete

3515 Miskolc-Egyetemváros

atti.uni-miskolc.hu

ISBN 978-963-358-303-6

ISBN 978-963-358-304-3 (pdf)

Előszó

Kürti László 1953 novemberében született, vagyis e kötet megjelenésekor tölti be 70. életévét. E mostani esztendőhöz egy másik évforduló is kapcsolódik: 1998 óta, vagyis éppen 25 éve a Miskolci Egyetem oktatója.

Számunkra Kürti László életének számos eleméből ez talán a legfontosabb, pedig életútja valóban sokarcú, egy 20–21. századi értelmiségi számos sajátos és tipikus vonatkozását mutatja. 1989-ben szerzett PhD fokozatot a University of Massachusetts-ben, 2006-ban habilitált, 2015-ben vehette át egyetemi tanári kinevezését. Eredeti szakmája szerint antropológus, de a politikai és kulturális antropológia megannyi területe mellett a politikatudomány, a néprajz is magáénak vallhatja őt, nem is beszélve szűkebb pátriájára, Lajosmizse és környéke helytörténetéről. Angol és magyar nyelvű publikációinak imponáló sorozatán végig tekintve a felületes szemlélő is meggyőződhet arról, hogy egy magyar értelmiségi magyar (vagy tágabb értelemben: közép-kelet-európai) vonatkozású témákkal is meg tud jelenni a nemzetközi tudományosságban, miközben nem hanyagolta el a nemzeti nyelvű kultúra művelését sem. Lenyűgöző munkabírással kutat, ír, szerkesztőbizottságok munkájában vesz részt, miközben a Miskolci Egyetemen politikai antropológiát, angol szaknyelvet oktat, egy cikluson keresztül a Politikatudományi Tanszék tanszékvezetőjeként is dolgozott, 2001–2004 között, vagyis akkor, amikor az általa az Egyesült Államokból jól ismert kreditrendszerre tért át a hazai felsőoktatás.

Isten éltesse 70. születésnapján Kürti Lászlót! Fogadja szeretettel a következő lapokon szereplő tanulmányok szerzőinek (a Miskolci Egyetemhez kötődő politológusoknak, szociológusoknak, antropológusoknak, köztük volt hallgatóinak) a köszönetét és a jókívánságait tolmácsoló tanulmányait!

Miskolc, 2023. november

Fazekas Csaba intézeti tanszékvezető
ME BTK ATTI Politikatudományi Intézeti Tanszék

László Kürti's contribution to East European Studies

Sabrina P. Ramet

László Kürti and I have been friends for more than twenty years. We first crossed paths in 1990 when the journal *East European Politics and Societies* sent me a manuscript to review. The submission bore the title *Rocking the State: Youth and Rock Music Culture in Hungary, 1976–1990*. Since I had previously published on this subject both in the East European context and, specifically, in the Yugoslav context, and since I was in the process of putting together an edited volume on rock music in Eastern Europe, I took up this assignment with enthusiasm. I was immediately and enormously impressed with the manuscript and advised the journal to accept it for publication adding that, if the journal for some reason did not want it, the journal should inform the author – whose identity I did not yet know – that I was ready to accept it for inclusion in my book-in-progress. Of course, so fine an article was not going to be declined and László's article duly appeared in one of the 1991 issues of *EEPS*. Subsequently he gave me permission to reprint his article in my book (published, with a delay, in 1994) and very graciously allowed that I could use his brilliant title, *Rocking the State*, as the title of my book.

I soon became aware that László was not only brilliant but also reliable and inquisitive about many interesting things. I recruited him to contribute to my 1996 volume with Routledge, *Gender Reversals and Gender Cultures*, to which he contributed an equally brilliant article on *Eroticism, Sexuality, and Gender Reversals in Hungarian Culture* and to write the chapter on Hungary for my edited collection, *Eastern Europe: Politics, Culture, and Society since 1939*, published by Indiana University Press, in 1998. As I discovered in putting together this book, some scholars working on East European topics have no ideas about culture and, inevitably, I had to contribute silently the sections on culture for several of the country chapters that make

up that book. But not for László, who understands the social relevance of cultural artifacts and once again maintained the high standard he had established in his previous work.

We also performed together at an annual convention of the Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies in 2015 when we presented papers for a panel on rock music.

Most recently, László and I have launched an edited volume entitled *Civic and Uncivic Values in Hungary: Value transformation, politics, and religion*, for which we expect all commissioned chapters to be delivered by the end of 2023.

As an anthropologist, László has always understood the potential utility of research interviews and his works, including his books *Youth and the State in Hungary* (2002) and *Every Day's a Festival* (2011), reflect his commitment to fieldwork. Professor Kürti has made valuable contributions to East European studies broadly and certainly to the discipline of anthropology. I consider it an honor that I have been invited to write a few lines for this *Festschrift* and congratulate László on his brilliant career.

Együttműködés és részvétel: a kollaboratív gyakorlatok egy rövid története a szociokulturális antropológiában

Lajos Veronika

Az antropológiai terepmunka történetében először a szubjektív hangvételű megérkezés történetét létrehozó nyitó jelentek,¹ a „messzi földre jutás” viszontagságos körülményeinek leírása volt az, ami az antropológiai szöveg autoritásának megteremtését szolgálta.² Ezt váltotta fel az 1970-es évek közepétől a kapcsolatteremtés és a bizalmi viszony kialakításának mítosza, köszönhetően Geertz *Mély játék. Jegyzetek a bali kakasviadalról* című tanulmányának.³ Az antropológus és a helyiek közötti kötelék, a *rapport* tulajdonképpen nyílt és őszinte kapcsolat, kölcsönös megbecsülésen és érdekeken alapuló viszony a helyiekkel, vagy legalábbis néhányukkal. Ugyanakkor a *rapport* az antropológus által meghatározott téma kutatása érdekében szisztematikusan épített. Az ilyen típusú kapcsolatok kialakításának koncepciójában kevésbé jelenik meg annak lehetősége, hogy a kutató–„kutatott” viszony alakulásának folyamata megváltoztassa a kutatás célját és témáját.⁴ Ezzel szemben a helyiekkel kialakított együttműködés, a kollaboráció (*collaboration*),⁵ Marcust parafrázálva, a tudástermelés közös erőfeszítéseit foglalja ma-

---

¹ PRATT 1986.

² Vö. N.KOVÁCS 2007.

³ GEERTZ, 2001; VÖRÖS-FRIDA 2004, 413.

⁴ MARCUS 2001, 521.

⁵ A kollaborációnak legalább két jelentése ismert. Negatív értelmű jelentése együttműködés az elnyomó hatalommal és a megszálló ellenséggel. Ennek egyik tipikus példája a 20. század második felében a szocialista országokban kiépített besúgói hálózat, amelynek tagjait kollaboránsnak vagy informátornak nevezték. Jelen keretekben az együttműködés pozitív értelmű kifejezés, mely pontosan a központi, illetve központosított hatalom lebontására és a demokratikus jogok kiterjesztésére irányuló szerveződésekre és tevékenységekre utal. Ami-

gában, egymással összhangban lévő és egymástól eltérő célokkal, egyezkedésekkel, a jelentésért folytatott küzdelmekkel és a kutatás bizonytalan kimenetelével.⁶

Az antropológia „részvételi fordulata” (*participatory turn*⁷) a kollaboratív, a kutató–„kutatott” közötti kölcsönösségre és együttműködésekre alapozott akadémiai és alkalmazott szemléletű vizsgálatokban a kétezres évek közepén vált hangsúlyosabbá. Akkor, amikor társadalmi szinten a hétköznapokban is kezdett egyre jelentősebb szerepet betölteni a részvételiség, az érintettek bevonása és az együttműködés kérdése. A 2010-es évektől általános részvételi fordulatnak vagyunk a szereplői, állítja Christensen és szerzőtársai,⁸ ami egyaránt tapasztalható a kulturális és médiahasználati szokásokban, a politikai döntéshozatali folyamatokra vonatkozó elvárásokban, valamint a kutatási gyakorlatok szintjén.⁹

De vajon miről is van szó, amikor a részvételiségről beszélünk a tudományosságban?¹⁰ A részvételi kutatás egy szemléletmód (*orientation to inquiry*¹¹), egy kutatási stratégia, nem egy módszer vagy módszerek együttese. A kutatásnak egy olyan gyakorlata, ami 1) a helyi emberekkel együtt, közösen, 2) a helyi emberek érdekében (saját érdeküket ők maguk fogalmazzák meg) és 3) a helyi emberek által végzett tevékenység, és nem pusztán róluk szól, vagy nem csupán a kutatás tárgyaként kezeli őket.¹² A részvételi kutatás nem a konvencionális társadalomtudományi vizsgálat alternatív módszere, hanem olyan megközelítésmód, ami számtalan módszer esetében alkalmazható,¹³ például kvalitatív, vizuális módszerek (például részvételi

---

kor tanulmányomban a kifejezést utóbbi értelmében használom, például az angol *collaboration* és *collaborative* szavak magyar fordítása esetében, egyaránt használom a kollaboráció, kollaboratív, együttműködés vagy együttműködésre alapozott és együttműködő kifejezéseket.

⁶ MARCUS 2001, 521.

⁷ HARPER–GUBRIUM 2017.

⁸ CHRISTENSEN–HANSEN–KRØGHOLT–STAGE 2016, 117–118.

⁹ Lásd még: KIRÁLY 2017, 80.

¹⁰ Erről részletesebben lásd: LAJOS 2016.

¹¹ REASON–BRADBURY 2008, 1.

¹² Lásd például HERON 1996.

¹³ LILJA–BELLON 2008, 481.

videózás és filmezés), digitális történetmesélés vagy fotóhang/KépHang-módszer (*PhotoVoice*). Cancian kifejezetten amellett érvel, hogy a részvételi kutatás módszertani lehatárolása nem adna teret annak, hogy a részvételi szemléletmódot alkalmazó vizsgálatok maguk alakíthassák ki az adott helyzethez és az érintett szereplőkhöz alkalmazkodó saját módszertani gyakorlatukat.¹⁴ Ez tehát azt jelenti, hogy az adatgyűjtés és elemzés során bármilyen tudományos módszert alkalmazhatunk, amikor részvételi kutatást végzünk, mert az együttműködésen és a közös cselekvésen van a hangsúly.

A továbbiakban először röviden vázolom azokat az elméleti és módszertani ismereteket, amelyek az antropológiatörténetben az együttműködésre, kollaborációra (*collaboration*) és részvételre vonatkoznak. Ezt követően a magyar antropológia történetében ismert részvételi kutatásokból villantok fel példákat.

Együttműködés és részvétel: történetek a szociokulturális antropológiában

Kétségtelen, hogy az együttműködés és részvétel alapvető módon beágyazott az „antropológiai tudástermelés rendszerébe”.¹⁵ Binder nyomán azt állíthatjuk, hogy az antropológiai terepmunka esetében 1) „lehetetlen nem együttműködni”, és kikerülhetetlen a közös munka, hiszen a kutató személyes kapcsolatokat alakít ki a „kutatott” személyekkel.¹⁶ A terepmunka során 2) „lehetetlen nem jelen lenni”, vagyis a megismerő pozícionáltsága meghatározza az adatgyűjtés folyamatát. Az antropológus jelenléte szükségszerűen magával hozza a beavatkozást a terepen élők mindennapjaiba, függetlenül a kutató szándékaitól – avagy a terepen 3) „lehetetlen nem beavatkozni”.¹⁷ Az antropológiai terepmunkának tehát kezdetektől szerves része volt az együttműködés és részvétel, ezek jelentése és gyakorlata azonban nagyon sokat változott a diszciplína megalakulásától kezdve.

A terepmunka történetében különböző értelmezések léteznek arra vonatkozóan, hogy mikorra vezethetők vissza a kutató és a lokális társadalom tagjai között kialakított, valamiféle kölcsönösségen alapuló együttműködési

---

¹⁴ CANCIAN 2000.

¹⁵ SZIJÁRTÓ 2017, 189.

¹⁶ BINDER-VON BOSE-EBELL-HESS-KEINZ 2013. Idézi: SZIJÁRTÓ 2017, 189.

¹⁷ Uo.

viszony kezdetei. Egyesek szerint a gyökerek egészen a 19. század közepéig, Morganhez nyúlnak vissza, amit az irokéz Ely Parker esete példáz, illetve az antropológus képviseleti és érdekvédelmi (*advocacy*) szerepének kialakulása.¹⁸ Mások szerint ez sokkal inkább a század végéhez, Boas munkásságához köthető.¹⁹ Az sem ismeretlen az antropológiatörténetben, hogy egy „kulcsadatközlői” szerepet betöltő személy idővel a maga jogán válik az akadémiai közegekben is elismert antropológussá. (Például Boas bennszülött származású „kulcsadatközlője”, George Hunt.²⁰)

Az antropológiatörténetben az 1970–80-as évek az a reflexív, kritikai időszak, amikor a tudományterület identitása és gyakorlata jelentős átalakuláson megy keresztül és több napjainkra közismert elképzelés is megfogalmazódik. Ilyen például az, hogy maga a terepmunka mindenkor „pozicionált” (*positioned fieldwork*), vagyis természetéből adódóan szituacionális. A kutatás folyamata során minden szereplő pozicionált alany és az antropológus sokat megtudhat a gyűjtött adatok természetéről, ha reflektál a terepen betöltött saját helyzetére és szerepére.²¹ Napjainkban az etnográfia (mind a terepmunkát, mind az etnográfiai írás gyakorlatát) *gendered* jellegű, olyan szituációba ágyazott (szituacionális) tudásnak (*situated knowledge*) tekintjük,²² ami a hatalom és az alárendelődés közötti viszonyrendszerben jön létre.²³ Vagyis az adatgyűjtés és -feldolgozás folyamatát is befolyásolja az antropológus társadalmi állása (neme, életkora, családi állapota, nyelvtudása stb.), de a beszélgetőtársak, akkori nevén adatközlők, sajátos szociokulturális pozíciója is. Az 1980-as évek közepén már világosan látszik (lásd például a Mead–Freeman vitát), hogy maga a szociokulturális közeg is változékony, vagyis a kutató adott időben csupán egy töredékét ismerheti meg az időben változó helyi életvilág működésének. A terepen megismert etnográfiai igazság pedig minden esetben természetéből következően részleges.²⁴

---

¹⁸ Lásd például: LASSITER 2005/a, 85–86.

¹⁹ Például: RAPPAPORT 2008, 2.

²⁰ MARCUS–FISHER 1999, 17.

²¹ ERIKSEN–NIELSEN 2013, 152.

²² HARAWAY 1988; magyarul: HARAWAY 1994.

²³ LAMPHERE–RAGONÉ–ZAVELLA 1997, 5.

²⁴ CLIFFORD 1986, 7.

Az antropológiában általánosan elfogadott intenzív ottlakás térbeli gyakorlataként értelmezett terepmunka kritikájának időszakában,²⁵ vagyis az 1980–90-es években egyre inkább teret nyert a törekvés az együttműködésre és a helyiek bevonására (például reciprok és kollaboratív etnográfia), megnövekedett az inkluzív kutatási és oktatási gyakorlatok jelentősége – többek között a feminista antropológiának köszönhetően.

A feminista antropológia, lévén, hogy a terepmunkához kötődő hatalmi helyzetek felismerését és átalakítását célozta, támogatta az antropológus és a beszélgetőtársak együttműködését, a kollaboratív és reciprok megközelítések alkalmazását.²⁶ A résztvevők kölcsönösségi viszonyain alapuló reciprok (kölcsönös vagy kölcsönösségi) etnográfia (*reciprocal ethnography*²⁷) a tudományterület korabeli kérdéseit problematizálta, mint például az etnográfiai írás vagy a reflexió a kutató saját szerepére és hatalmára a terepmunka folyamatában. A reciprok etnográfia egy dinamikus, többretegű és többszólalmú dialógusra és kölcsönösségre építő etnográfiai leírás, aminek gyakorlatában folyamatosan fenntartott a párbeszéd és rendszeres az egyezkedések a kutatásban résztvevő összes személy között. A reciprok jelleg nem reciprocitást jelent, hanem egy olyan dialógus kialakítását, ami adott témát közös munka keretében tárgyal, és amelynek során a tudás megosztása, vizsgálata és újraértelmezése, végső soron együttes létrehozatala történik. Lawless elismeri azt, hogy egyedül írja a tanulmányokat és könyveket, de kifejezetten hangsúlyozza, hogy a mögöttes munka a résztvevőkkel közös dialóguson és együttműködésen, az elemzések és értelmezések megosztásán alapszik, ami nem rögzített, hanem folyton alakuló jelentéseket termel.²⁸ Vagyis a szerzőség fogalma kitágul, alapja a folyamatosan fenntartott párbeszéd és a dinamikus együttműködés lesz.

Az együttműködésen alapuló, kollaboratív etnográfia (*collaborative ethnography*²⁹) mint stratégia nagymértékben akciókutatási normákra ala-

---

²⁵ Lásd például a *Writing Culture* vitát: CLIFFORD–MARCUS 1986; GUPTA–FERGUSON 1997.

²⁶ LASSITER 2005/a, 90–91.

²⁷ LAWLESS 1991; LAWLESS 2019.

²⁸ LAWLESS 1991, 38–39.

²⁹ LASSITER 2005/a; LASSITER 2005/b; LASSITER 2008; magyarul: LAJOS 2014; NAGY 2018.

pozott.³⁰ A kollaboratív módszer (*collaborative method*) egyrészt jelenti a kutató, a helyi emberek, „laikusok” és a helyi tanácsadók közötti partneri viszonyt, „az együttműködés gyakorlatának visszahelyezését az etnográfia folyamatának minden fázisába”, „a terepmunkától az írásig és vissza”.³¹ Másrészt vonatkozik a terepmunka során kialakított együttműködés szisztematikusabb beépítésére a szöveg létrehozásának folyamatába.³² A kollaboratív etnográfia a hagyományosan alkalmazott módszerek újfajta megközelítését jelenti aképpen, hogy az etnográfia létrehozásának egész folyamatában, a kutatásban és az írásban is, a lokális társadalom tagjainak részvétele és a kutató–„kutatott” közötti viszonyban az együttműködés válik hangsúlyossá.³³

Az együttműködési gyakorlatok alkalmazása nem csak az észak-amerikai antropológiai hagyomány része, hanem a kollaboráció például a társadalmi mozgalmakkal és civil szervezetekkel dolgozó latin-amerikai antropológusok munkájának is nélkülözhetetlen eleme.³⁴ A kutatásban résztvevőket a kutatási folyamat minden fázisába partnerként bevonó kollaboratív vagy részvételi kutatás „etikailag tudatos” vizsgálati modellként teteleződik.³⁵

A helyiekkel a kutatás minél több színterén kialakított együttműködésre alapozott (kollaboratív) kutatás részvételi fordulatát a szociokulturális antropológiában a *Writing Culture*-vita után a 2000-es évek közepén Appadurai *Kutatáshoz való jog* című 2006-os írása hozta el.³⁶ Appadurai tanulmányában amellet érvel, hogy a kutatás alapvető emberi jog és szükséglet a demokratikus államokban. A kutatáshoz való jogon Appadurai az „olyan eszközkhöz való hozzáférés jogát” érti, „amelyek révén bármely polgár módszeresen képes növelni azt a tudásállományt, ami számára a leginkább nélkülözhetetlen életben maradásához és állampolgári jogainak érvényesítésé-

---

³⁰ Vö. BOYER–MARCUS 2021, 12.

³¹ LASSITER 2005/b, xii, 15–17. Mások is hasonló módon értelmezik az együttműködés, kollaboráció fogalmát, lásd például: LAMPHERE 2004, 432.

³² LASSITER 2005/a, 84.

³³ Vö. NAGY 2018, 108.

³⁴ Például: RAPPAPORT 2008.

³⁵ FLUEHR-LOBBAN 2008.

³⁶ HARPER–GUBRIUM 2017, 5.

hez”.³⁷ A részvételi kutatások az emberek képességét fejlesztik a tudományos jellegű tudástermelés elsajátításához a dokumentációs folyamatokon keresztül,³⁸ a módszeresség és kritikus hozzáállás alapján.

A következő évtizedben megszorodtak a kollaboratív szemléletmódra épülő, részvételi módszereket alkalmazó antropológiai kutatások. Napjainkban Holmes és Marcus kifejezetten a kutatás és írás kollaboratív módozatainak antropológiai gyakorlatba emelése mellett foglalnak állást – egyaránt értve ezalatt az inter- és transzdisciplináris együttműködések is.³⁹

A részvételi szemléletmód Magyarországon: szociokulturális antropológiai kutatások

Napjaink Magyarországon, még ha nem is feltétlenül beszélhetünk „részvételi fordulatról”, ám a társadalmi részvétel és a részvételiség egyre több színtéren jelenik meg a mindennapokban – például a politikai döntéshozatal területén (részvételi költségvetés, állampolgári tanács) is.⁴⁰ A 2000-es évektől egyre nő a társadalmilag elkötelezett, részvételiségre is építő művészeti projektek száma. Az utóbbi tíz-tizenöt évben pedig hazánkban is egyre több olyan tudományos kezdeményezés van, amelyik kifejezetten fontosnak tekint az érintetteket bevonását és részvételét az őket érintő kérdésekbe⁴¹ – legyen szó a kutatómunkáról vagy a helyi életvilágot érintő egyéb döntésekről.⁴²

A részvételi kutatásoknak mára többféle hagyománya létezik hazánkban. Ez köszönhető a részvételiség, a bevonás, az együttműködés, a társadalmi felelősségvállalás és a cselekvés, akció, beavatkozás, vagyis a pozitív irányú társadalmi változások tudományos munkával történő közvetlen előidézése iránti elköteleződés fokozódásának. A részvételi kutatások közé soroljuk az akciószemléletű kutatásokat is, hiszen minden akciókutatás részvé-

---

³⁷ APPADURAI 2006, 66.

³⁸ Vö. HARPER–GUBRIUM 2017, 5.

³⁹ HOLMES–MARCUS 2021.

⁴⁰ A részvételi költségvetés budapesti megjelenéséről lásd OROSS–KISS 2023.

⁴¹ A magyarországi részvételi és akciószemléletű tudományos munkákról összefoglalók például: *Replika* 100; MÁLOVICS 2020, 52–55.

⁴² Z.KARVALICS 2019.

teli, de nem minden részvételi vizsgálat lép ki célzottan az akciók területére.⁴³

A magyarországi részvételi kutatások sokszínűsége egyrészt megmutatkozik abban, hogy számos tudományterületen (például neveléstudomány, fogyatékoságkutatás, fenntarthatóság és társadalmi felelősség, szociális dizájn) és témakörben dolgoztak már kutatók a részvételi szemléletmóddal és az akciókutatás valamelyik típusával (például részvételi akciókutatás vagy kooperatív kutatás). Másrészt a nemzetközi gyakorlathoz hasonlóan abban is, hogy ezek a kutatások sokféle módszert alkalmaznak.⁴⁴

A hazai kulturális antropológiai és néprajzi színterekben sem általánosan elfogadott a részvételiség ügye, de az utóbbi 8-10 évben egyre több, az érintettek részvételére és a kutatási folyamatba történő bevonására építő tudományos vállalkozás jelent meg. Lőrinczi Tünde *kollaboráló módszertan*-nak nevezett kutatási módszert alkalmazott, amikor 2013 és 2015 között budapesti roma gyülekezetekben vizsgálta az elismerés-politikai gyakorlatokat. Ez esetben azonban a *kollaborálás* a kutató bevonódását jelentette a romák életének több színterére kiterjedően, tulajdonképpen a romák különböző formákban történő támogatása (például „segítség nyújtása állaskeresésben, blog és Facebook-oldal létrehozása a gyülekezetnek, élettörténet megírása vagy fordítás”⁴⁵) volt a terepmunka során.

Nagy Károly Zsolt *interaktív / kollaboratív etnográfának* nevezett több mint egy évtizedes munkája során az a tapasztalat fogalmazódott meg, hogy „többnyire nagyon ritkán és nagyon nehezen érhető el, hogy azok, akiknek a segítségével a kutató a kultúrát alkotó tudásokban részesedni óhajt, ténylegesen »laikus munkatársakká« váljanak”.⁴⁶

Durst Judit *kollaboratív vagy kooperatív etnográfia* keretében tárgyalta azokat a módszertani lehetőségeket és korlátokat, amelyek hozzájárulhatnak

---

⁴³ Lásd részletesebben az akciókutató Gelei Andrással készített interjút: LAJOS 2018.

⁴⁴ Az alkalmazott módszerek között találjuk a művészetalapú megközelítéseket (akciókutatás esetében a művészet alapú részvételi akciókutatást (M-RAK): például a fotóhang módszert, a szociodramát, a részvételi videózást és a részvételi filmet. MÜLLNER 2022.

⁴⁵ LŐRINCZI 2014, 84.

⁴⁶ NAGY 2016, 52.

vagy éppen akadályozhatják az informális / illegális gazdasági gyakorlatokat övező kutatói csend feltörését.⁴⁷

A már célzottan a helyiek, kutatásban érintettek bevonását és részvételét támogató tudományos vállalkozások között említhetjük a Balogh Pál Géza vezetésével mára vállaltan részvételi akciókutatássá alakult kóspallagi tájházprojektet,⁴⁸ emellett a részvételiséget és együttműködési gyakorlatokat különböző formában és mértékben alkalmazó múzeumi és múzeumpedagógiai munkákat.⁴⁹ A kétezzerhúszas évek elejétől megjelentek a részvételi nyelvészeti etnográfiai kutatások is.⁵⁰

Részvételiség és multimodalitás

Nem vonható kétségbe, hogy a „részvételiség korát” éljük a mindennapi élet különböző szinterein és a tudományos világokban is. Az elmozdulás a helyiek, az érintettek bevonása és a kollaboratív, illetve részvételi gyakorlatok alkalmazásának irányába, továbbá az a törekvés, hogy a tudományterület a kortárs média eszközeivel minél szélesebb körben jelen tudjon lenni a közantropológiában (public anthropology) magával hozta, többek között, a vizuális antropológia átalakulását is az észak-amerikai antropológiában. Ezzel összefüggésben a kétezertizes évektől már körvonalazódik egy multimodális mozgalom, aminek keretében antropológusok például etikai ügyeket feszegető társasjátékot vagy egy antropológiai terepmunkára alapozott városi sétához kifejlesztett applikációt hoznak létre.⁵¹ A részvételiség, a bevonás és az együttműködés tehát napjainkra egyre változatosabb formákat ölt és egyre sokszínűbb akadémiái,⁵² illetve alkalmazott termékeket hoz létre a kortárs nemzetközi antropológiában, ahogy a magyar szintéren is kezd egyre elfogadottabbá válni a közös kutatómunka és cselekvés, a bevonás és együttműködés a helyi érintetti csoportokkal.

---

⁴⁷ DURST 2017.

⁴⁸ HERNÁDI-BALOGH 2021.

⁴⁹ Lásd például: FRAZON et al. 2018.

⁵⁰ Lásd például: BODÓ et al. 2022; HELTAI-TARSOLY 2023; LAJOS-GÁSPÁR-SZABÓ 2021.

⁵¹ COLLINS-DURINGTON-GILL 2017.

⁵² Ehhez lásd magyar példaként az ELTE-n működő részvételi nyelvészeti etnográfiai kutatócsoport (NKFIH K-19 131562) lészpedi köszönésekre alapozott kollaboratív módon készített társasjátékát.

Bibliográfia

APPADURAI 2011

Arjun APPADURAI: A kutatáshoz való jog. Ford. KERÉNYI Szabina. *AnBlok* 5, 2011, 66–75.

BINDER–VON BOSE–EBELL–HESS–KEINZ 2013

Eingreifen, Kritisieren, Verändern!? Interventionen ethnographisch und gendertheoretisch. Hrsg. Beate BINDER–Friedrich VON BOSE–Katrin EBELL–Sabine HESS–Anika KEINZ. Münster, Verlag Westfälisches Dampfboot, 2013.

BODÓ et al. 2022

Csanád BODÓ– Blanka BARABÁS– Noémi FAZAKAS– Judit GÁSPÁR–Bernadett JANIDEMETRIOU–Petteri LAIHONEN–Veronika LAJOS–Gergely SZABÓ: Participation in Sociolinguistic Research. *Language and Linguistics Compass* 16/4, 2022. DOI: 10.1111/lnc3.12451

BOYER–MARCUS 2021

Collaborative Anthropology Today. A Collection of Exceptions. Ed. Dominic BOYER–George E. MARCUS. Ithaca–London, Cornell University Press, 2021.

CANCIAN 2000

Francesca CANCIAN: Participatory Research. In: *Encyclopedia of Sociology*. Ed. Edgar BORGATTA–Rhonda J. MONTGOMERY. New York, Macmillan, 2000, 2038–2044.

CHRISTENSEN–HANSEN–KRØGHOLT–STAGE 2016

Dorthe Refslund CHRISTENSEN–Louise Ejgod HANSEN–Ida KRØGHOLT–Carsten STAGE: The Participatory Researcher: Developing the Concept of ‘Accompanying Research’. *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift* 19/1, 2016, 116–136.
DOI: 10.18261/ISSN2000-8325-2016-01-07

CLIFFORD 1986

George MARCUS: Introduction: Partial Truths. In: CLIFFORD–MARCUS 1986, 1–26.

CLIFFORD–MARCUS 1986

Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography. Ed. James CLIFFORD–George MARCUS. Berkeley–Los Angeles–London, University of California Press, 1986.

COLLINS–DURINGTON–GILL 2017

Samuel Gerald COLLINS–Matthew DURINGTON–Harjant GILL: Multimodal Anthropologies. Multimodality: An Invitation. *American Anthropologist* 119/1, 2017, 142–146. DOI: 10.1111/aman.12826

DURST 2017

DURST Judit: „De ugye biztos nem lesz ebből baj?” Posztterepmunka, kooperatív etnográfia, avagy módszertani reflexiók az informális gazdaságot övező félelem csendjének megtöréséről. *Szociológiai Szemle* 27/2, 2017, 88–111.

ERIKSEN–NIELSEN 2013

Thomas Hylland ERIKSEN–Finn Sivert NIELSEN: *A History of Anthropology*. London, Pluto Press, 2013.

FLUEHR–LOBBAN 2008

Carolyn FLUEHR–LOBBAN: Collaborative Anthropology as Twenty-first-Century Ethical Anthropology. *Collaborative Anthropologies* 1/1, 2008, 175–182. DOI: 10.1353/cla.0.0000

FRAZON et al. 2018

FRAZON Zsófia et al.: *...Nyitott Múzeum... Együttműködés, részvétel, társadalmi múzeum*. Budapest, Néprajzi Múzeum, 2018. Online: <http://nyitottmuzeum.neprajz.hu/> (Letöltés: 2021.07.24.)

GEERTZ 2001

Clifford GEERTZ: *Az értelmezés hatalma*. Ford. ANDOR Eszter. Budapest, Osiris Kiadó, 2001.

GUPTA–FERGUSON 1997

Anthropological Locations Boundaries and Grounds of a Field Science. Ed. Akhil GUPTA–James FERGUSON. Berkeley, University of California Press, 1997.

HARAWAY 1988

Donna HARAWAY: Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies* 14/3, 1988, 575–599.

HARAWAY 1994

Donna HARAWAY: A szituációba ágyazott tudás. In: *Férfiuralom. Írások nőkről, férfiakról, feminizmusról*. Szerk. HADAS Miklós. Budapest, Replika Kör, 1994, 121–141.

HARPER–GUBRIUM 2017

Krista HARPER–Aline GUBRIUM: Visual and Multimodal Approaches in Anthropological Participatory Action Research. *General Anthropology* 12/2, 2017, 1–8. DOI: 10.1111/gena.12028

HELTAI–TARSOLY 2023

Translanguaging for equal opportunities: Speaking Romani at school. Ed. János Imre HELTAI–Eszter TARSOLY. Berlin, De Gruyter Mouton, 2023.

HERNÁDI–BALOGH 2021

HERNÁDI Anna Borbála–BALOGH Pál Géza: „Ha a csapatot egyben tartjuk, biztos valami jó fog születni.” Részvételi akciókutatás a gyakorlatban: A Kóspallagi (öko)Tájház létrehozásának eddigi tapasztalatai, dilemmái. *Parola* 1, 2021. On-

line: <https://kofe.hu/parola/parola-folyoirat/ha-a-csapatot-egyben-tartjuk-biztos-valami-jo-fog-szuletni-reszveteli-akciokutatas-a-gyakorlatban-a-kospallagi-okotajhaz-letrehozasanak-eddigi-tapasztalatai-dilemmai/> (Letöltés: 2021.07.24.)

HERON 1996

John HERON: *Co-Operative Inquiry. Research Into the Human Condition*. London, Sage, 1996.

HOLMES–MARCUS 2021

Douglas R. HOLMES–George E. MARCUS: How Do We Collaborate? An Updated Manifesto. In: *Collaborative Anthropology Today. A Collection of Exceptions*. Ed. Dominic BOYER–George E. MARCUS. Ithaca–London, Cornell University Press, 2021, 22–39.

KIRÁLY 2017

KIRÁLY Gábor: Részvétel mint kutatási szemlélet. Fogalmi áttekintés a részvételi kutatás témájában. *Kultúra és Közösség* 8/3, 2017, 79–94.

LAJOS 2014

LAJOS Veronika: Alkalmazott szemléletű társadalomtudomány: társadalmi részvétel, kollaboratív etnográfia és akciókutatás. *Néprajzi Látóhatár* 23/1–2, 2014, 25–49.

LAJOS 2016

LAJOS Veronika: Részvétel és együttműködés: Fogalmak, dilemmák és értelmezések. *Replika* 100, 2016, 23–40.

LAJOS 2018

LAJOS Veronika: Mi az a részvételi akciókutatás (RAK)? Kik azok a részvételi akciókutatók? Ötféle élmény és értelmezés. *Kovács* 22/1–4, 2018, 53–83.

LAJOS–GÁSPÁR–SZABÓ 2021

LAJOS Veronika–GÁSPÁR Judit–SZABÓ Gergely: „Kihúztuk a lábunk alól a szőnyeget!": Egy Covid-19 járvány kezdetén indult moldvai részvételi kutatás tapasztalatai. *Tabula* 22/1, 2021, 1–24.

LAMPHERE 2004

Louise LAMPHERE The Convergence of Applied, Practicing, and Public Anthropology in the 21st Century. *Human Organization* 63/4, 2004, 431–443.

LAMPHERE–RAGONÉ–ZAVELLA 1997

Louise LAMPHERE–Helena RAGONÉ–Petricia ZAVELLA: Introduction. In: *Situated Lives: Gender and Culture in Everyday Lives*. Ed. Louise LAMPHERE–Helena RAGONÉ–Petricia ZAVELLA. New York–London, Routledge, 1997, 1–19.

LASSITER 2005/a

Luke Eric LASSITER: Collaborative Ethnography and Public Anthropology. *Current Anthropology* 46/1, 2005, 83–106. DOI: 10.1086/425658

LASSITER 2005/b

Luke Eric LASSITER: *The Chicago Guide to Collaborative Ethnography*. Chicago–London, The University of Chicago Press, 2005.

LASSITER 2008

Luke Eric LASSITER: *When We Disagree. On Engaging the Force of Difference in Collaborative, Reciprocal, and Participatory Researches*. Paper presented at the 107th Annual Meeting of the American Anthropological Association, San Francisco, California, 1–7.

LAWLESS 1991

Elaine J. LAWLESS: Women's Life Stories and Reciprocal Ethnography as Feminist and Emergent. *Journal of Folklore Research* 28/1, 1991, 35–60.

LAWLESS 2019

Elaine J. LAWLESS: *Reciprocal Ethnography and the Power of Women's Narratives*. Bloomington, Indiana University Press 2019.

LILJA–BELLON 2008

Nina LILJA–Maurício BELLON: Some Common Questions about Participatory Research. A Review of Literature. *Development in Practice* 18/4–5, 2008, 479–488. DOI: 10.1080/09614520802181210

LÓRINCZI 2014

LÓRINCZI Tünde: Alulról építkező etnikai mobilizáció egy budapesti roma gyülekezetben. *Ethno-Lore* 31, 2014, 71–121.

MARCUS 2001

George MARCUS: From Rapport under Erasure to Theaters of Complicit Reflexivity. *Qualitative Inquiry* 7/4, 2001, 519–528. DOI: 10.1177/107780040100700408

MARCUS–FISHER 1999

George MARCUS–Michael M.J. FISHER: *Anthropology as Cultural Critique: An Experimental Moment in the Human Sciences*. Chicago, Chicago University Press, 1999.

MÁLOVICS 2020

MÁLOVICS György: *Ökológiai közgazdaságtan, átalakulás, társadalmi részvétel: A projektjellegű részvétel és a részvételi akciókutatás szerepe a fenntarthatósági transzformációkban*. Szeged, JATEPress, 2020.

MÜLLNER 2022

MÜLLNER András: „To be continue...” Reflexiók a kortárs részvételi videós projektek egy példájával kapcsolatban. *Replika* 124, 2022, 73–102.

N.KOVÁCS 2007

N.KOVÁCS Tímea: *Helyek, kultúrák, szövegek. Az idegenség kulturális reprezentációjáról*. Debrecen, Csokonai Kiadó, 2007.

NAGY 2016

NAGY Károly Zsolt: Az értelmezés alázata. *Replika* 100, 2016, 49–53.

NAGY 2018

NAGY Károly Zsolt: Interaktív etnográfia. In: *A humán tudományok és a gépi intelligencia*. Szerk. TOLCSVAI NAGY Gábor. Budapest, Gondolat Kiadó, 2018, 92–126.

OROSS–KISS 2021

Dániel OROSS–Gabriella KISS: More than just an Experiment? Politicians Arguments Behind Introducing Participatory Budgeting in Budapest. *Acta Politica* 58, 2023, 552–572. DOI: 10.1057/s41269-021-00223-6

PRATT 1986

Mary Lousie PRATT: Fieldwork in Common Places. In: CLIFFORD–MARCUS 1986, 27–51.

RAPPAPORT 2008

Joanne RAPPAPORT: Beyond Participant Observation. Collaborative Ethnography as Theoretical Innovation. *Collaborative Anthropologies* 1/1, 2008, 1–31. DOI: 10.1353/cla.0.0014

REASON–HILARY 2008

The SAGE Handbook of Action Research. Participative Inquiry and Practice. Ed. Peter REASON–Hilary BRADBURY. Los Angeles–London–New Delhi–Singapore, Sage, 2008.

Replika 100

Részételiség, megfigyelői perspektívák. Szerk. FARKAS Judit–LAJOS Veronika. *Replika* 100, 2016.

SZIJÁRTÓ 2017

SZIJÁRTÓ Zsolt: „A részvétel művészete”. Kollaboráció alapuló projektek a társadalomtudományokban. *Néprajzi Látóhatár* 26/1–4, 2017, 187–205.

VÖRÖS–FRIDA 2004

VÖRÖS Miklós–FRIDA Balázs: Az antropológiai résztvevő megfigyelés története. In: *Településkutatás. Szöveggyűjtemény*. Szerk. LETENYEI László. Budapest, L’Harmattan–Ráció, 2004, 395–416.

Z.KARVALICS 2019

Z.KARVALICS László: Állampolgári tudomány és önkéntes erőforrásszerzés mint paradigmátikus, szakpolitikai és menedzsment-kihívás. *Új Magyar Közigazgatás* 12/1, 2019, 44–53.